

K R O N I K A

Jubileusz Profesor Galiny Aleksiejewny Lilicz

10 lipca 2001 r. swoje 75-lecie świętowała Profesor Galina Aleksiejewna Lilicz – znakomita slawistka Uniwersytetu Petersburskiego, historyk języka, leksykolog i frazeolog, leksykograf, tłumacz, pedagog (a właściwie Nauczyciel przez wielkie N), człowiek o niezwykłej osobowości, o wielkiej sile oddziaływania (i przyciągania), o uroku wreszcie, któremu nie oparł się nikt, kto miał szczęśliwą sposobność osobistego zetknięcia się z Galiną Aleksiejewną.

Chociaż Jubilatka zna kilka języków słowiańskich (w tym polski, słowacki, słoweński, serbo-chorwacki), wykaz Jej publikacji unaocznia, że najdłużej i najsilniej jest Ona związana z językiem czeskim. Ściślej – z językiem i kulturą Czech i Czechów, z ich historią, obyczajowością, państwowością. Spędziwszy dwa z wczesnych lat pięćdziesiątych na Uniwersytecie Karola w Pradze i poznawszy osobiście koryfeuszy czeskiej slawistyki – m.in. B. Havránka, F. Travníčka, A. Jedličkę, K. Horálka, J. Běliča – Jubilatka pozostała wierna ziemi czeskiej od pierwszych swych prac naukowych z lat pięćdziesiątych po najnowsze z roku 2001. Do tych pierwszych odnosi się przede wszystkim rozprawa doktorska G. A. Lilicz *Обогащение словарного состава чешского языка в результате установления в Чехословакии народно-демократического строя* (1956), która nadała ton poszukiwaniom badawczym Pani Profesor na wiele lat. Owoce tych poszukiwań pozwoliły czytelnikom prac Prof. Lilicz zgłębiać mechanizmy rozwoju języka czeskiego na przestrzeni wieków – od epoki husyckiej (*Husový jazykový poznámky v českých spisech*, 1998), od działalności językoznawczej i translatorskiej Josefa Jungmanna (rozprawa habilitacyjna *Роль русского языка в становлении словарного состава чешского национального литературного языка (конец XVIII–начало XIX века)*, 1977) aż po czasy nam współczesne (*Русизмы в чешском литературном языке: вчера и сегодня*, 2000). Szczegółne miejsce w pracach Galiny Aleksiejewny – współautora petersburskiego *Большого словаря русских библеизмов* – zajmują studia nad wpływem Biblii (a ściślej przekładów tekstów biblijnych) na kształtowanie się języka czeskiego (np. *Переводы библейских текстов в истории чешского литературного языка*, 1994; *Библия и ее воздействие на духовную культуру славян*, 1996; *Библеизмы в сопоставительном изучении славянских литературных языков*, 1998; *Библейская цитата в русском и чешском переводах* »*Повести о Варлааме и Иосаафе*«, 1999).

Profesor Galina Aleksiejewna Lilicz jest także tłumaczką dzieł literatury czeskiej na język rosyjski (pośród tłumaczonych przez Nią pisarzy jest Božena Němcová i Vítězslav Hálek). Doświadczenia translatorskie Galiny Aleksiejewny zaowocowały licznymi pracami przekładowymi poświęconymi m.in. dokonaniu przez Vilema Mathesiusa przekładowi *Zoranego ugoru* Michaiła Szolochowa na język czeski, sposobom oddawania w materii języka czeskiego metafor Maksyma Gorkiego, pierwszym czeskim przekładom poezji rosyjskiej (*О первом чешском переводе из русской поэзии*, 1994). Z kolei bogate doświadczenie, jakie zyskała Profesor Lilicz w pracach nad słownikiem idiosylu Maksyma Gorkiego (*Словарь автобиографической трилогии М. Горького*) w połączeniu z Jej głęboką wiedzą translologiczną przyniosła ideę opracowania innego słownika idiosylu – niezwykłego, bo dwujęzycznego słownika języka trylogii czeskiej pisarki Marii Půjmanovej (*Чешско-русский словарь к трилогии М. Пуймановой*, 1962; *O dvoujazyčném slovníku Marie Půjmanové*, 1990).

Jak zauważył w specjalnym szkicu poświęconym Jubileuszowi Galiny Aleksiejewny Lilicz prof. Walery Mokijenko, aktywność naukowa Jubilatki z wiekiem nie tylko nie maleje, ale stale wzrasta. Wykazy Jej prac, a także zarys Jej biografii, znajdzie czytelnik w trzech źródłach; jest to wydany w Samarkandzie w roku 1986 *Библиографический указатель по славянскому и общему языкознанию. Профессор Галина Алексеевна Лилич*, zredagowany przez A. M. Byszaja i W. M. Mokijenkę, opublikowane w Sankt Petersburgu w roku 1996 opracowanie *Профессор Галина Алексеевна Лилич* pod red. J. N. Betehtiny oraz *Księga Pamiątkowa ku czci Pani Profesor G. A. Lilicz – Frazeografia słowiańska*, zredagowana przez M. Balowskiego i W. Chlebdę i wydana w Opolu w roku 2001.

Chcąc podziękować Pani Profesor za Jej stałą obecność wśród nas, za inspirujący wpływ na nasze poszukiwania naukowe, wreszcie za ludzką dobroć i ciepło, jakie od lat z Jej strony odczuwamy, opolscy slawiści w wigilię Jubileuszu Galiny Aleksiejewny Lilicz skierowali pod Jej adresem następujące słowa:

Не все, оказывается, проходит, как с белых яблонь дым. И есть на свете многое, что и не снилось нашим мудрецам: НЕУВЯДАЕМОСТЬ. Неувядаемость мыслей, неувядаемость сердца, неувядаемость Вашей улыбки. В день Вашего Славного Юбилея, Галина Алексеевна, Ваши опольцы – с Вами. Сто лет!

Mamy nadzieję przekonać się o aktualności tych słów w dni następnych Jubileuszu Profesor Galiny Aleksiejewny Lilicz.

Wojciech Chlebda

Jubileusz 75-lecia Zdeňka Hlavsy

Zdeněk Hlavsa urodził się 6 czerwca 1926 r. Studiował w Uniwersytecie Karola filologię czeską i filologię angielską. Najpierw pracował jako asystent na Wydziale 17 Listopada, a od roku 1963 w Instytucie Języka Czeskiego Czechosłowackiej Akademii Nauk, gdzie jako bliski współpracownik prof. Josefa Vachka pomagał mu w wydawaniu wznowionego czasopisma „Travaux linguistiques de Prague”.

Problematyką, której poświęcił najwięcej czasu, była semantyka i składnia, a zwłaszcza problematyka syntaktyczna języka czeskiego. Poświęcił jej wiele artykułów. Przypomnijmy tylko niektóre: *Nový pohled na skladbu a vyučování českému jazyku* (1982/83), w którym zwraca uwagę na fakt, że w dotychczasowych gramatykach nie opisywało się faktów językowych, ale interpretowało się je, dlatego należałoby zmienić podejście do zjawisk językowych i opracować nowe gramatyki szkolne i akademickie; *Which depth do we need in semantics?* (1987), w którym rozważa stosunek semantyki i składni; *K některým aktuálním otázkám syntaktické normy* (1987), poświęcony normie syntaktycznej w mass-mediatediach, które mają zasadniczy wpływ na poziom językowego wypowiedzenia się; *Koncepce větného vzorce v gramatickém popisu slovanských jazyků – čtvrt století zkušeností a problémů* (1988), w którym opisuje wyniki własnej pracy nad koncepcją wzorca zdaniowego F. Daneša (z tą koncepcją wystąpił na Kongresie Słowistów w Sofii w 1988 r.); *Některé problémy valenčního popisu slovesa* (1991), poświęcony opisowi czasownika jako kategorii organizującej strukturę zdania (tę koncepcję przedstawił również na konferencji w Polsce, artykuł drukowany w tomie *Valencia časovnikův a problémy leksykografii dwujęzycznej*, Wrocław 1991, s. 7–14) i wiele innych. W roku 1982 przejął po F. Danešu prowadzenie zespołu, opracowującego część syntaktyczną akademickiej gramatyki języka czeskiego (*Mluvnice češtiny*, díl 3. *Skladba*), która wyszła drukiem w 1987 r.

Badania syntaktyczne skłoniły Z. Hlavse do szerszego spojrzenia na gramatykę. Rozpoczął więc prace nad opracowaniem przejrzystych kryteriów kodyfikacyjnych dla języka czeskiego. W artykule *Kritéria kodifikace* (1994) omawia zasady, którymi kierował się zespół pracowników AN RCz, opracowujący nową wersję *Zasad pisovni české* (1993), proponując wziąć pod uwagę przy ocenie sprawności językowej kryteria językowe i pozajęzykowe.

Owo podejście funkcjonalne do języka przyczyniło się także do tego, że Zdeněk Hlavsa zajął się całościowym opracowaniem gramatyki języka czeskiego dla uczniów szkół podstawowych i średnich. Rozpoczął od określenia rozgraniczenia zjawisk przynależnych do gramatyki i słownika. Temu zagadnieniu poświęcił artykuł *K některým základním pojmům funkční mluvnice češtiny* (1994), w którym proponuje, aby przy opracowywaniu gramatyki dla uczniów orientować się na

praktyczną stronę materiału, aby punktem wyjścia do opisu zjawisk gramatycznych była funkcja danego środka językowego. Zaowocowało to udziałem w zespołach, opracowujących nowe gramatyki dla uczniów: *Český jazyk pro studijní obory SOU a SOŠ* (współautor z A. Tejnore, M. Sedláčkem i J. Uhlířem; 1987), *Přehledná mluvnice češtiny pro základní školy (Mluvnice nebojíme se)* (współautor z V. Styblíkem, M. Čechovą i A. Tejnore; 1992), *Český jazyk pro střední školy* (współautor z M. Čechovą, F. Danešem, K. Hausenblasem, J. Hoffmannovou, V. Styblíkem i K. Svobodą; 1995); *Učebnice češtiny pro střední odborné školy* (1996), *Čeština – řeč a jazyk* (współautor z M. Čechovą, M. Dokulilem, J. Hrbáčkem i Z. Hruškovą). W ostatniej pracy najpełniej wykorzystał swą wiedzę i doświadczenia zdobyte podczas opracowywania akademickiej wersji *Zasad pisovni české*, dotyczy to zwłaszcza rozdziału *Zvuková a grafická stránka jazyka*.

Innym problemem, któremu poświęcił również dużo czasu, był język środków masowego przekazu. Oprócz wyżej wspomnianego artykułu o normie językowej w mass-mediatediach ukazał się szereg artykułów poświęconych komunikatywności środków językowych w prasie i telewizji, np. w pracy *K jazykovědné analýze komunikace v hromadných sdělovacích prostředcích* (1992) przeanalizował efektywne funkcjonowanie środków językowych pod kątem socjolingwistycznym i psycholingwistycznym, a w artykule *K pervazivním prostředkům české publicistiky* (1993) omawia współczesne problemy kultury języka z uwzględnieniem dynamiki życia społeczno-politycznego, która ma podstawowy wpływ na komunikację w mass-mediatediach.

Warto także wspomnieć jeszcze o dwu pracach. Dotyczy to opracowania przez niego pojęcia elipsy (*Some notes on ellipsis in Czech language and linguistics*, 1990) i pronominalizacji (*Podmínky fungování zájmen v textu*, 1987).

Zdeněk Hlavsa dużo uwagi poświęcał również kulturze języka. Systematycznie, co tydzień, prowadził w radiu czeskim kącik językowy „Rozmlouvání o češtině”, w którym omawiał aktualne zagadnienia kultury języka i dawał rady, jak rozwiązywać problemy językowe powstałe w codziennej komunikacji. Program ten był kontynuacją programu prowadzonego w czechosłowackim (i czeskim) radiu od 1946 r.

Poza działalnością naukową Z. Hlavsa udzielał się również organizacyjnie. Od 1990 r. był kierownikiem działu kultury języka i gramatyki Instytutu Języka Czeskiego AN RCz, a także redaktorem czasopisma „Slovo a slovesnost” i członkiem rady redakcyjnej czasopisma „Naše řeč”. Od 1992 przez trzy kadencje był przewodniczącym Rady Naukowej IJCz i wiceprzewodniczącym Komisji Grantowej AN. Brał udział także w akademickiej Radzie ds. popularyzacji nauki.

Jego aktywność naukowa i organizacyjna i dziś nie uległa zmianie. Życzymy więc Jubilatowi dalszych owocnych lat pracy, a przede wszystkim zdrowia i sił witalnych oraz kolejnych wspaniałych jubileuszy.

Agnieszka Zięba